

КРИЛЕНКО Володимир Ігорович

кандидат економічних наук, доцент

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню питань щодо концептуальних засад забезпечення економічної безпеки аграрного сектору в Україні. В результаті дослідження здійснено класифікацію комплексу заходів, спрямованих на протидію загрозам економічної безпеки аграрного сектору. Запропонована методична послідовність та складові елементи розробки Доктрини забезпечення економічної безпеки аграрного сектору України.

Ключові слова: економічна безпека, аграрний сектор, ризики та загрози, критерії економічної безпеки, протидія загрозам.

The article is dedicated to the investigation of the conceptual base of guarantee of economic security of the agrarian sector in Ukraine. The classification of the package as to counteraction to dangers of economic security of the agrarian sector was made. A methodical succession and factors of the development of Doctrine of guarantee of economic security of the agrarian sector in Ukraine were proposed.

Key words: economic security, agrarian sector, risks and dangers, criteria of economic security, counteraction to dangers.

Постановка проблеми. Проблеми забезпечення економічної безпеки аграрного сектору в Україні розглядаються як один з найважливіших аспектів формування високого рівня якості життя населення країни. Зростає роль людського капіталу в соціально-економічному розвитку, у тому числі сільських територій. Вітчизняний аграрний сектор упродовж останніх років є одним із стратегічних напрямів регуляторної політики країни, від успішної реалізації якої безпосередньо залежить стабільний розвиток країни, її продовольча безпека.

Забезпечення економічної безпеки аграрного сектору це досить складне завдання. Незважаючи на пильну увагу до проблеми продовольчої безпеки з боку світової спільноти, вона не тільки не вирішена, а й суттєво погіршилася в умовах глобалізації, у зв'язку з чим розробка концепції економічної безпеки аграрного сектору сьогодні є одним з найактуальніших завдань. Економічна безпека аграрного сектору розглядається як один з основних елементів національної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економічної безпеки досліджували такі вітчизняні вчені, як М. Єрмошенко [1], Я. Жаліло [2], А. Пастернак-Таранушенко [3] та ін. Проте концептуальні засади забезпечення економічної безпеки аграрного сектору в Україні розроблені недостатньо, що й обумовило актуальність і необхідність подальшого розгляду окреслених проблем.

Метою статті є необхідність вирішення питань теоретичного та прикладного характеру щодо концептуальних засад забезпечення економічної безпеки аграрного сектору в Україні.

Виклад основного матеріалу. В Україні лише 22 грудня 2011 року було прийнято Закон України «Про продовольчу безпеку України» [3], проте на державному рівні донині відсутній єдиний базовий законодавчий акт, що визначає основи економічної безпеки аграрного сектору. Тоді як у більшості країн світу тривалий час функціонують Закони "Про продовольчу безпеку", Доктрини продовольчої безпеки, Концепції щодо забезпечення продовольчої безпеки, Стратегії Продовольчої безпеки та відповідні державні і регіональні програми забезпечення продовольчої безпеки.

У нашій країні державне законодавство регулює лише окремі положення по забезпеченню продовольчої безпеки, а про забезпечення економічної безпеки аграрного сектору взагалі не згадується. Так продовольчу безпеку у Законі України "Про основи національної безпеки України" виділено серед визначальних сфер забезпечення національної безпеки. Також до загроз національної безпеки України віднесено: критичний стан з продовольчим забезпеченням населення і неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин і організмів, екологічно необґрунтоване використання генетично змінених рослин, організмів, речовин та похідних продуктів. Цей Закон визначає правові, економічні, соціальні, екологічні та організаційні засади державної політики у сфері формування продовольчої безпеки, яка є складовою національної безпеки України [5, 6].

Положення Закону України "Про продовольчу безпеку України" визначають аграрну політику щодо гарантування продовольчої безпеки та є основою для розроблення нормативно-правових актів, цільових програм розвитку та проєктів, що стосуються питань формування продовольчої безпеки України. В законі відмічається, що забезпечення економічної безпеки аграрного сектору відбувається насамперед з урахуванням економічних інтересів та при формуванні ефективної регуляторної політики, яка стимулює розвиток аграрного сектору економіки [4].

В Україні розробляються три види державних концептуальних документів: Концептуальний документ вищого рівня – Концепція (Основи) національної безпеки України; Концептуальний документ першого рівня – Стратегія національної безпеки України; Концептуальні документи другого рівня – стратегії (доктрини) по складових (аспектах) державної політики. Ці документи складають систему вищих концептуальних документів держави [7].

Доктрина (лат. *doctrina*) – вчення, наукова або філософська теорія, політична система, керівний теоретичний чи політичний принцип або нормативна формула. Економічна доктрина сприяє поясненню теорії та здійсненню аналізу економічних механізмів, відображає необхідність вибору між сукупностями основоположних принципів, на основі яких може розвиватися пояснювальна теорія.

Положення Доктрини впливають із Стратегії національної безпеки. В документах визначаються державні стратегії по складових (аспектах) державної політики національної безпеки. Ці стратегії ґрунтуються на

конкретній внутрішній і зовнішній ситуації, тому період їх дії – до зміни Стратегії національної безпеки. Документи розробляються відповідними міністерствами (відомствами) та групами міністерств (відомств) під керівництвом відповідних міністрів при координуючій участі Ради національної безпеки і оборони України. Є керівними документами міністерств (відомств) та груп міністерств (відомств). Розглядаються на засіданнях Ради національної безпеки і оборони і затверджуються Президентом України як главою держави [7].

Ситуація в країні спонукає до прийняття нормативного акту у сфері забезпечення економічної безпеки аграрного сектору, оскільки, в країні є ряд проблем, серед яких найбільш вагомі пов'язані із технічним забезпеченням аграрного сектору, інвестиційними проектами, які впроваджуються в агропромисловий сектор, пріоритетними напрямками в зерновому господарстві, овочівництві та тваринництві, застарілістю виробничих потужностей переробних підприємств, закупівель необхідних засобів виробництва тощо.

Вважаємо, що окрім перманентного здійснення моніторингу, як один з найбільш дієвих важелів протидії загрозам економічної безпеки аграрного сектору (враховуючи складність сучасних економічних процесів) необхідно здійснити глобальніший захід – розробити і прийняти Доктрину економічної безпеки аграрного сектору, яка зафіксує існуючі і можливі в майбутньому загрози аграрного сектору. Первинне значення має формулювання в Доктрині національних інтересів у аграрному секторі, а також властивих їм загроз.

У зв'язку з цим особливого значення набуває завдання розробки Доктрини економічної безпеки аграрного сектору, яка повинна включати (рис. 1):

- встановлення критеріїв і параметрів (кількісних і якісних порогових значень) економічної безпеки аграрного сектору, відповідних вимогам економічної безпеки, недотримання яких викликає негативні тенденції (виникнення загроз) у сфері економічної безпеки аграрного сектору;

- розробку механізмів і заходів ідентифікації загроз економічної безпеки аграрного сектору і їх носіїв;

- характеристику сфер прояву загроз і їх локалізацію;

- визначення основних суб'єктів загроз, механізмів їх функціонування, критеріїв їх впливу на національну економіку, включаючи аграрний сектор;

- розробку методології прогнозування, виявлення і запобігання зародження чинників, що обумовлюють генезис загроз економічної безпеки аграрного сектору, здійснення досліджень по виявленню тенденцій і можливостей розвитку таких загроз;

- створення адекватної системи органів державного фінансового контролю;

- формування механізмів і заходів фінансово-економічної політики і інституціональних трансформацій, які нейтралізують або пом'якшують вплив негативних чинників;

- визначення об'єктів, предметів, параметрів контролю за забезпеченням економічної безпеки аграрного сектору.

Нині все ще не визначені на державному рівні окремі види загроз економічної безпеки аграрного сектору, що слід врахувати при формуванні Доктрини економічної безпеки аграрного сектору. У ній в обов'язковому

Рис. Методична послідовність та складові елементи розробки

порядку слід зазначити найбільш суттєві загрози економічної безпеки аграрного сектору.

Також Доктриною мають бути закріплені основні напрями економічного розвитку аграрного сектору на майбутні періоди, тобто в ній має бути прописана логічна і чітка система організації протидії загрозам економічної безпеки аграрного сектору.

В цілому, увесь комплекс заходів, спрямованих на протидію загрозам економічної безпеки аграрного сектору, можна класифікувати на концептуально-методичні, фінансово-економічні і організаційно-технологічні заходи.

До концептуально-методичної групи заходів слід віднести:
системний підхід до зниження рівня загроз;
реалізацію сучасних методів та інструментів фінансового планування;
науково-дослідну підтримку виявлення загроз економічної безпеки аграрного сектору;

проведення багатоваріантних розрахунків по антикризових проектах;
використання системи індикаторів економічної безпеки аграрного сектору.

До фінансово-економічної групи заходів слід віднести:
контроль за виконанням фінансових зобов'язань економічних суб'єктів;
страхування фінансових ризиків.

До організаційно-технологічної групи заходів слід віднести:
забезпечення готовності системи до ліквідації технологічних збоїв;
організацію контролю за платіжно-розрахунковою системою.

Для підвищення ефективності регуляторної політики в сфері забезпечення економічної безпеки аграрного сектору використаємо методологічний алгоритм системного аналізу, який включає наступні етапи: побудова доктрини системи державного управління у сфері забезпечення економічної безпеки аграрного сектору; визначення взаємозв'язків між компонентами системи та встановлення рівня їх взаємозалежності; формування синергетичного ефекту; забезпечення стійкої працездатності та безперервного функціонування системи.

Зауважимо, що з метою оцінки результатів пропонується ввести систему моніторингу та оцінювання, яка передбачає систематичний збір даних про конкретні показники для забезпечення керівництва та основних зацікавлених сторін поточної діяльності з розвитку індикаторами про ступінь досягнення цілей, а також систематичну й об'єктивну оцінку проекту доктрини, включаючи її розробку, реалізацію і результати. Мета оцінювання – визначення відповідності та ступеня досягнення цілей, рівня ефективності чи результативності, впливу, сталості.

Розробка, впровадження, моніторинг та оцінювання здійснюватиметься безпосередньо на рівні сільських територій, районів, областей, спеціально створеними відповідними розпорядженнями комісіями, до яких включаються представники владних структур, головних виконавців бюджетних програм, бізнесових кіл, наукових та громадських організацій, політичних партій, інших зацікавлених сторін і які очолюються відповідно сільським, селищним, міським головою, головою районної, обласної ради.

На загальнодержавному рівні моніторинг та оцінювання здійснюватиметься спеціально створеною комісією із представників

центральної влади та зацікавлених сторін.

Оцінювання здійснюється в порядку, встановленому відповідними комісіями для:

визначення відповідності завдань доктрини реальним проблемам і потребам забезпечення економічної безпеки аграрного сектору;

визначення рівня досягнення завдань, в тому числі очікуваних та непередбачуваних наслідків та впливу від реалізації Доктрини на становище в сфері забезпечення економічної безпеки аграрного сектору;

визначення ефективності використання ресурсів для реалізації визначених завдань.

Механізми забезпечення економічної безпеки аграрного сектору встановлюються у відповідних нормативних правових актах, що визначають умови функціонування економіки країни і її окремих галузей, забезпечуються фінансовими ресурсами державного і місцевих бюджетів.

Заходи і механізми, що забезпечують економічну безпеку аграрного сектору, спрямовані на надійне запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам економічної безпеки аграрного сектору і повинні розроблятися одночасно з державними прогнозами соціально-економічного розвитку країни.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.

В результаті дослідження здійснено класифікацію комплексу заходів, спрямованих на протидію загрозам економічної безпеки аграрного сектору на: концептуально-методичні, фінансово-економічні і організаційно-технологічні.

Запропонована методична послідовність та складові елементи розробки Доктрини забезпечення економічної безпеки аграрного сектору України, яка включає наступні етапи: 1) підготовчий етап розробки доктрини (аналіз і оцінка початкової інформації; узагальнення проблеми та її складових); 2) розробка доктрини (встановлення мети та строків реалізації; формування цілей; виділення параметрів, значні зміни яких порушують функціонування системи економічної безпеки аграрного сектору; визначення показників економічної безпеки аграрного сектору; формування механізму забезпечення економічної безпеки пенсійного забезпечення); 3) реалізація доктрини (деталізація головних положень і програм, апробація та удосконалюються методики моніторингу; реалізація основних стратегічних цілей); 4) досягнення цілей і оцінка результатів.

Реалізація положень запропонованої методичної послідовності та складові елементи розробки Доктрини дозволять розробити Доктрину забезпечення економічної безпеки аграрного сектору України, яка, в свою чергу, сприятиме забезпеченню економічної безпеки аграрного сектору як найважливішої складової частини національної безпеки, прогнозувати і запобігати виникаючим ризикам та загрозам для економіки країни, підвищувати її стійкість, створювати умови для динамічного розвитку аграрного сектору.

Список використаних джерел та літератури:

1. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. Єрмошенко. – К. : Київ. нац. торг.-ек. ун-т, 2001. – 309 с.

2. Жаліло Я. А. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві / Я. А. Жаліло // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: ВПЦ Київський ун-т, Ін-т міжнар. відносин. – 2001. – вип. 26. – С. 24-27.
3. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: монографія / Г. А. Пастернак-Таранушенко. – К.: Київський економічний інститут менеджменту, 2003. – 320с.
4. Про продовольчу безпеку України : Закон України № 4227–VI від 22.12.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//www.inforpravo.by](http://www.inforpravo.by)
5. Про основи національної безпеки України : Закон України № 3200-IV, від 15 грудня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rnbo.gov.ua/content/zakon_onbu.html
6. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про основи продовольчої безпеки України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GF6GI00A.html
7. Концепція державної регіональної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bizvolnet.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=207&Itemid=82
8. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України (Схвалена Верховною Радою України 16 січня 1997 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/otch/roz23.htm>